

Emnenr. 3

Fylke: Møre

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Valda

Emne: Brynet.

Bygdelag: Austafjord

Oppskr. av: M. K. Gursdal

Gard: Høbb Gursdal

(adresse): Hestfjord Valda

G.nr. 62 Br.nr. 1

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Etter seyn vart framtyning av „Pitjurn“ her i bygda som andre stader i landet, i eldre tider gjord vis a „skure“ (drage) att g fram yver flate steinar som var oppsett til dette i tūnet. Spōlōst var då dette grōtstein. Duvore finst det ikk att slike i tūnet no meir. På år å slå fast når den runde slypesteinen med ås og sveis kom i bruk her som ålmansseiga, kan g seye. Men ting tyder på den runde slypesteinen er ålmansseiga her dei siste 2-300 år.

1/ „Brynet“ ùllalast eit bryne (det brynet) er namn på ein ca 25 cm lang kvartstein som er nytta a strika att g fram yver eggj etter slypinga for a gjer eggj på lja, oksar g sigōar finare, g taka brūrt „Roi“ etter slypesteinen so den ikk legg seg g er mest mogeleg skarpt.

„Hein“ er namnet på eit bryne med litt finare grōt i som vert nytta til sakeser knivar hvelstener m meir.

2/ Dei siste 10 år er dei so kalle „smergel“ bryne av kvartstein komne i bruk, serly ved slått på steinfull mark.

Her, Volda vart for ein maansalder eller
rettare 50 år sidan nytta bryne av ein
slags raudgröt fümme i Aldalen.

Aldalen er søtra til Østhaugbygda Volda.

Oppsittjarane der, hadde enda ei tid for
sinnlag 120 år sidan, med seg av desse
brynesteinar og selgde ved Voldskyrkje
når det var preike. Desse bryne hadde
verre den feil dei var alfor fine og mjuke.
Dei sette derfor seint fram egg på Egæro,
og vart snart oppoydde. Det vart soleis
etter kvart slått på dette med Aldalsbryne.
Dei brynestein med kvassare gröt kom
i handelen. I handelen hnd her vore bryne
bå fra Telemark og fra Nordland.

3) Alle redskap, med undantak av barbertkniv,
vart fyrst "grunsett" på slepestein. Men når
ein i dagtalen seier: "Å setja fram bit-
jern", so meintest hi vanleg at også egg var
"brynt" eller "kennar" også. Fullferdig til bruk.

4) Folk her kjemmer ikkje til framtyning
av egg med hammer, anna den smiden nytter
for herdinga av stålet. Fluk grötsteinen på
tinnel er den eldste som er kjend her.

5/6) "Å slipsa tjærne" vart til vanleg gjordt til
kvart måltid. Det var gammast lusbonden
sjelv som slipte. Han med den beste erfaring,
for det skulde "skikkeleg gjrast". Dette vart
til vanleg ulfordt i tenet. Ved lenger beite, der
ein ikkje kom heim til kvart måltid, var og er
nytte små slepesteinar på teigen. Der som enno
er søtra slått fins gjerne ein slepestein på stulen
som grannar brukar isaman.

7) Speldan vart det nytta meir ein eit bryne

av same person. Men kvar person eit bryne
kvar. Eit undantak soleis var ein manns
i garden "Håslida." (med Seunniors dativen) Han
Fäl. Livde for 25 år sidan. Men han var det sagt:
Han brukte eit bryne å flekke med, og eitt
å klikke med. Sidde brynet han mytta, var
ser mytt. Det vart mytta med slike tume
det klikka (small regelrett for kvar gong han
drog det under eller over eggja på ljæen.)

"Bryne stikke" kjemur er berre av namn.

8) Ljæen vart fest til orvet med tåg, av
bjørkerot, kloyv eller mergen. Ein "sokalla
pikse" (ein smal bjørkebile) var ljæen
fastbleggen med millom orvet og tåga. Dette
heldt ljæen fast på undersida av orvet.

Ljæen var soleis på orvet ved sleping og bryning.

Egga vart soleis halda mot seg ved sleping.

9) Var ein bryner ljæ, set ein enden av
langorvet i marki. Ljæen er da ved venstre
herda bladet med egga mot marka, held den
fast ved herda med venstre hande og bryner med høgre.

Slittorven som skly, når marki, held ein
på same måten, men stikk (træser) den
inn under bellet. (Den som har bellet).

10) Bryne kapp, brynehus eller holk har
lite vore mytta her. Til vanleg strykt ein
brynet over døtje i graset for å vate det.

Når den skin burt av soli og ein vantar
bryne vate på onnor vis so - - spytter
ein på brynet. Fobakstyggen isar
held dette for å vera beste vata på brynet.

11) Deifleste ber brynet på betet eller i buksekinnene.
Når eit pers godt bryne vart forlite i hande av
slet, då stikk ein det ofte inn i eit kühorn som

4.
Fyrst er i kokande vatn. Hornet er då lett
a forme til høveleg handtak.

12/ Horn til topp mytta vi skje.

13/ Berre til smergel - hem at høvelstemmen
o l ant mytta olje.

14/ "Brynegor" kallas ein mjølet som
kjem fram ved bryning.

15/ Brynegor vark for mytta som medesin
mot ormebit.

16/ På slepestein gor brynegor vark mytta mot
ringorm. Mot skynz eller kald kjermer om
skjir til.

17/ Ved a lata brynet legge i jord eit år
eller tvo, mjøkenar det. Dette a legge
bryne i jord bruket for a gjerre bryne
mjøkare.

18 y 19/ Dei gamle se allid: Fvi !!! -
når dei sputte på brynet.

Om det var brytta til ovtrø, kjermer y
skje til

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
adr. NORSK FOLKEMUSEUM 459
BYGDØY

Årstopord 4 mars 1947
M. H. C. C. C.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3

Fylke: Møre

Tilleggsspørsmål.nr.

Herad: Volda

Emne: Brynet.

Bygdelag: Austefjord

Oppskr. av M. K. Gjersdal

Gard: Gjersdal

(adresse): Austefjord Volda

G.nr. 62 Br.nr. 1

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Etter segn vart framtyning av "Bitjarn" her i bygda som andre stader i landet, i eldra tider gjord ved a "skure" (drage) att og fram yver flate steinar som var oppsett til dette i tundet. Sjølv sagt var då dette grøtstein. Diverre finst det ikkje att slike i tuna no. meir. På år å slå fast når den runde slipesteinen med ås og sveiv kom i bruk her som ålmannseiga, kan eg ikkje. Men ting tyder på den runde slipesteinen er almannseiga her dei siste 2-300 åri.

1. "Brynet" uttalast eit bryne (det brynet) er namn på ein ca 25 cm lang kvatstein som er nytta a struka att of gram yver eggj etter slipinga for a gjera eggj på ljå, øksar og sigdar finare, og tuka brurt "Roi" etter slipesteinen so den ikkje legg seg og er mest mogeleg skurfri.

"Hein" er namnet på eit bryne med litt finare grøt i som vert nytta til sakeser knivar hyveltenner m. meir.

2. Dei siste 10 åri er dei sokalla "Smergelbryne av kunststein komne i bruk, serleg ved slått på steinfull mark.

Her i Volda vart for ein mannsalder eller rettare 50 år sidan nytta bryne av ein slags raudgrøt funne i Aldalen. Aldalen er sætra til Hjorthaugabygda Volda. Oppsitjarane der, hadde endå ei tid for umlag 120 år sidan, med seg av desse brynesteinar og selgde ved Voldskyrkje når det var preike. Desse bryne hadde berre den feil at dei var altfor fine og mjuke. Dei sette difor seint fram egga på lkåen, og vart snart oppøydde. Det vart soleis etterkvart slutt på dette med Aldalsbryna då brynestein med kvassare grøt kom i handeln. I handelen hev her vore bryne bå frå Telemark og Norland.

3. Alle redskap med undantak av barberkniv, vart fyrst "framsett" på slipestein. Men når ein i daglegtalen segjer: "Aå setja fram bitjarn", so meinest til vanleg at ogso eggj var "brynt" eller "hennar" ogso. Fullt ferdig til bruk.

4. Folk her kjenner ikkje til framtyning av egg med hammar, anna den smiden nyttar for herdinga av stålet. Flate grøtsteinen på tunet er den eldste som er kjend her.

5,6. Åa slipa lja'ne" vart til vanleg gjordt til kvart måltid. Det var gjamnast husbonden sjølv som slipte. Han hadde den beste erfaring, for det skulde "skikkeleg gjerast". Dette vart til vanleg utført i tunet. Ved lenger burte, der ein ikkje kom heim til kvart måltid, var og er nytta små slipesteinar på teigen. Der som enno er sætre slått fins gjerne ein slipestein på stølen som grannar brukar i saman.

7. Sjeldan vert det nytta meir enn eit bryne av same person. Men kvar person eit bryne kvar. Eit undantak soleis var ein mann i garden "Aaslida". (med Sunnmørsdativen). Han Pål. Livde for 25 år sidan. Um han vart det sagt: "Han brukte eit bryne å flekke med, og eitt a klikke med". Siste brynet han nytta, var ser mjukt. Det vart nytta med slik tume det klekka (small regelrett for kvar gong han drog det under eller over egga på ljåen). "Brynestikka" kjenner vi berre av namn.

8. Ljåen vart fest til orvet med "tåg" av bjørkerot, kløyvd etter mergen. Ein sokalla "pikse" (ein smal bjørkekile) var ljåen fastblegga med millom orvet og tåga. Dette heldt ljåen fast på undersida av orvet. Ljåen var soleis på orvet ved sliping og bryning. Egga vart soleis halda mot seg ved sliping.

9. Når ein bryner ljå, set ein enden av langorvet i marki. Ljåen er da ved venstre herdabladet med egg mot marka, held den fast ved herda med venstre handa og bryner med høgra. Stutturven som ikkje når marki, held ein på same måten, men stikk (træder) den inn under beltet. (Den som hev belte).

10. Brynekopp, brynehus eller holk hev lite vore nytta her. Til vanleg stryk ein brynet over doggi i graset for å væte det. Når den skin burt av soli og ein vantar brynevæte på onnor vis so - - sputtar ein på brynet. Tobakstyggen især held dette for å vera beste væte på brynet.

11. Dei fleste ber brynet på betet ellr i bukselomma. Når eit sers godt bryne vert forlite i handa av slet, Då stekk ein det ofte inn i eit kuhorn som fyrst er i kokande vatn. Hornet er då lett å forme til høvelegt handtak.

12. Horn til kopp nytta r vi ikkje.

13. Berre til smergel-henn åt høvelstenner o.l. vart nytta olje.

14. "Brynegør" kallar ein mjølet som kjem fram ved bryning.

15. Brynegør vart før nytta som medesin mot ormebit.

16. Bå slipesteingor og brynegor vart nytta mot ringorm. Mot styng eller hald kjenner me ikkje til.

17. Ved a lata brynet liggja i jord eit år eller tvo, mjuknar det. Dette a leggja bryne i jord brukt for å g gjera bryne mjukare.

18 og 19. Dei gamle sa alltid: "Tvi!" når dei sputta på brynet. Om det var knytta til ovtru, kjenner eg ikkje til.